

Bernt Österman

Idrottens dopningsproblem – ett försök till nyansering

Att diskutera de med elitidrotten förknippade problemen är ingen lätt uppgift. Idrottsvärlden synes genomsyrad av en säregen festtalsretorik vars bristande verklighetsförankring för tankarna till den politiska fasad som i regel kännetecknat socialistiska regimer. Därmed blir frågorna om vad som verkligen pågår på arenorna och vilka idrottens sanna drivkrafter är höljda i dunkel.

Men även *tänkandet* om idrotten är svårt. Ofta har man en känsla av att skribenterna som tagit itu med idrottens etiska problem besitter en förutfattad mer eller mindre idealistisk syn på idrotten som liksom *drar* argumenteringen i en önskad riktning. Detta fenomen är särskilt tydligt i samband med dopningsproblemet där läsaren ofta finner sig önska mera nyanser och mindre programförklaring.

Min artikel behandlar frågan om huruvida dopningen kunde släppas fri. Den motiveras av den i mitt tycke rimliga situationsbedömningen att dopning allmänt praktiseras åtminstone inom det omedelbara toppskiktet i grenar där den kan vara till ansenlig nytta, samtidigt som det förefaller mycket svårt att utveckla ett vattentätt testsystem. Jag kommer dock inte att presentera något konklusivt svar på frågan. Vad jag däremot vill göra är att bidra till att skapa en klarare bild av problematiken genom att avfärda några i mitt tycke felaktiga uppfattningar om följderna av ett fritt dopningsklimat och föra fram det jag uppfattar som det huvudsakliga problemet.

Frågorna jag kommer att koncentrera mig på är följande: (1) Vill någon överhuvudtaget se dopade idrottsmän? (2) Vilka blir återverkningarna på motions- och ungdomsidrott ifall dopningen släpps fri inom elitidrotten? (3) Är de risker som elitidrottsmännen utsätts för om dopningen släpps fri acceptabla?

Trots att min diskussion kommer att innehålla vissa nyanser och frågetecken i marginalen är min huvudsakliga tes att det är den sista frågan dopningens eventuella frisläppande sist och slutligen hänger på. Jag kommer alltså att hävda att föreställningen om den rena idrotten inte

alls är så central för publiken som man ofta velat påskina och att konsekvenserna av frisläppandet av dopningen inte nödvändigtvis skulle bli så dramatiska för de sfärer av idrotten som placerar sig utanför det omedelbara toppskiktet. Däremot finns det ett genuint etiskt problem förknippat med den risk dopningen utgör för toppidrottarens hälsa.

1. VILL NÅGON SE DOPA DE IDROTTSMÄN?

Behöver vi överhuvudtaget ta till etiska argument för att påvisa att frisläppandet av dopningen vore ett ohållbart alternativ? Eller är det i själva verket så att en toppidrott där dopningen släppts fri skulle tyna bort eftersom ingen längre vill se "spektaklet"? Detta synes vara en ganska allmän uppfattning som i de senaste årens litteratur kring toppidrotten företräts av bl.a. Lennart Hagerfors och Mikael Lindfelt. Jag väljer här att granska den senares mera nyanserade argument.

Vad är det egentligen som attraherar idrottspubliken? I boken *Idrott och moral* gör Mikael Lindfelt en stark koppling mellan idrottens dragningskraft och *jämförbarheten* mellan åskådaren och elitidrottaren. Han skriver:

För att elitidrott skall kunna bevara den dragningskraft den de facto har i dagens värld är det viktigt att en elitidrottare inte skiljer sig alltför mycket från mannen på gatan. Det är viktigt att en åskådare skall kunna föreställa sig att elitidrottaren kunde ha varit han eller hon själv. Förtjusningen i en topprestation är med andra ord att åskådaren kan igenkänna den *mänskliga* aspekten i prestationen. (s. 94)

Sambandet med dopningsfrågan är inte omedelbart, men det är förstås lätt att se hur den kommer in bilden. Som ett argument mot dopning tror jag att det Lindfelt säger kan uppfattas som en version av det Jonas Larsson (s. 24) benämner *naturalighetsargumentet*, dvs. att idrottstävlingar bör vara situationer där "en normal mänsklig varelse tävlar mot en annan" ("... och inte maskiner" vill man fortsätta, fortfarande i Lindfelts anda).

Granskar man argumentet blir man kanske ändå litet betänksam. En första anmärkning är att som ett argument mot dopning är argumentet villkorligt på frågan om vad som för stunden ingår i åskådarens *normala* värld. Det fungerar alltså endast så länge vi får förmoda att åskådaren inte själv använder preparat. Denna relativisering har faktiskt inte bara konsekvenser i teorin. Således vågar man förmoda att idrottspubliken i dag inte t.ex. störs alltför mycket av att en kvinnlig idrottare förbättrar sin dagsform genom att manipulera menstruationscykeln med hjälp av p-pillar, eftersom dessa betraktas som tillhörande den "vanliga sfären".

Att avfärda Lindfelt enbart på basen av detta övervägande vore dock förmätet, det är ju lätt att räkna upp preparat som knappast någonsin kommer att ingå i en vanlig motionärs medicinskåp (tillväxthormon skulle jag säga, om någon bad om ett exempel). Men det finns andra skäl för att Lindfelt inte träffar alldeles rätt då han pejar förhållandet mellan publiken och toppidrottsmannen. Således preciserar han t.ex. talet om jämförbarhet med att säga att "det centrala är att veta att det är *en människa precis som du och jag* som har klarat av att t.ex. springa 100 meter på tiden 9.85". Det känns dock inte helt säkert att detta exempel på ett övertygande sätt kan generaliseras till att gälla alla idrottsgrenar och all publik.

Lindfelt använder sig i sitt exempel uttryckligen av vad vi kunde kalla för en *resultatinriktad* idrott. Med detta menar jag nu inte resultat i den mera generella betydelsen av framgång, utan resultat som kan *mätas*. Diskussionen skulle här vinna på att vi skiljer mellan idrottsprestationer som kvantifierbara storheter och idrottsprestationer som moment i en tävling. I grenar såsom 100 meter eller längdhopp kan vi särskilja bägge momenten, dvs. det handlar inte enbart om att besegra motståndaren utan även om att göra ett bra resultat. För andra grenar såsom skidlöpning åter spelar resultatet i sig knappast någon roll, utan tiderna mäts i huvudsak för att samstarter är praktiskt omöjliga (världsrekord noteras inte ens "inofficiellt" som i maratonlopp). Slutligen finns många uppskattade idrottsgrenar som inte alls har ett egentligt kvantitativt element, såsom boxning (antalet slag man träffar motståndaren med spelar förvisso en viss roll för utgången, men det är inte meningsfullt att här tala om "rekordmånga slag").

Även om det förstås finns en viss jämförbarhetsaspekt även i de två sistnämnda fallen ("tänk att en *människa* orkar skida så långt" och "tänk att man kan slå så länge på en *människa* utan att han faller"), förefaller det uppenbart att själva tävlingsmomentet här träder i förgrunden på den "absoluta prestationens" bekostnad. Detta är i och för sig redan en indikation om att elitidrottens attraktion inte endast vilar på att prestationerna fysiskt sett framstår som normala ur åskådarens synvinkel. Till detta kan dock läggas att det är oklart om man ens kan säga att den typiske åskådaren vid t.ex. en längdhoppstävling huvudsakligen är attraherad av att en människa precis som han eller hon själv kan hoppa så långt. Förutsätter inte denna reaktion att åskådaren själv är intimt förtrogen med vad det vill säga att hoppa långt?

Men hur många av idrottstävlingarnas åskådare har egentligen omedelbara erfarenheter av grenen de följer med? Jag vågar gissa att många som intresserat följer med den nuvarande finländska paradgrenen kulstötning inte har någon egen erfarenhet av hur mycket kulan i själva verket väger

eller någon uppfattning om hur långt de själva skulle stöta. (I alla händelser är det dock med säkerhet bara en bråkdel av alla som följer med stavhoppstävlingar som har någon som helst erfarenhet av att hoppa stav).

Den väsentliga länken mellan åskådaren och elitidrottaren förefaller mig alltså inte vara att åskådaren på något sätt kan jämföra sig med själva den *kroppsliga prestationen*. Detta betyder dock inte alls att jag skulle förneka att det ligger någonting i Lindfelts tes att idrottstävlingarnas attraktion har att göra med närvaron av en *mänsklig* aspekt, som innebär att idrottstävlingar på ett mycket tydligt sätt skiljer sig från t.ex. hästkapplöpningar, för att inte tala om en kamp mellan robotar. Som jag ser det är problemet med Lindfelts uppfattning att han gör idrottens mänskliga sida så beroende av huruvida idrottsmannen förbättrar sina *fysiska* egenskaper på konstgjord väg eller inte.

För att få en riktig bild av vad det är som drar åskådarna till idrottsarenorna eller får dem att gång på gång välja idrottstävlingar i det rika utbudet av tv-program, kan vi inte lämna bort den *psykologiska* sidan av idrottsprestationen och hela det *livssammanhang* prestationen ingår i. Idrottstävlingen handlar ingalunda bara om mer eller mindre "rena" kroppar som utför vissa fysiska prestationer utan involverar människor som efter årtal av uppoffringar och träning i några hisnande ögonblick möter varandra för att precis i *den stunden* som föremål för allas blickar göra sin maximala prestation. En tävlingsinsats handlar uttryckligen om faktorer som att "hålla nerverna i styr" trots ett enormt inre och yttre tryck. Tävlingsituationen äger rum under villkor publiken "så väl kan föreställa sig" inte minst som man kunnat följa den aktivas tidigare öden och förberedelser inför evenemanget via en intensiv mediabevakning genom åren. Jag finner det uppenbart att denna möjlighet till identifikation är långt viktigare för idrottspubliken än den fysiologiska aspekten någonsin kan vara.

Vad är det man egentligen minns bäst från idrottstävlingarna? Det är "de stora segrarna" (Alain Mimouns maratonseger i Melbourne 1956, hans sista chans), "de stora förlorarna" (Juha Mietos orimligt knappa förlust mot Thomas Wassberg i Lake Placid 1980), "de stora tvekamperna" (Sebastian Coe mot Steve Ovett i annars så anemiska Moskva-OS 1980), "de stora comebackerna" (Muhammad Alis återkomst i början på 70-talet) och "de stora misslyckandena" (ett nybörjarmisstag då den annars så maskinellt säkra Olga Korbut släpar med fötterna i golvet då hon inleder sin serie på barren i München 1972). Inte ens då spektakulära världsrekord figurerat i bilden är det nödvändigtvis detta som vi *verkligt* kommer ihåg. Är inte längdfinalen där Mike Powell äntligen slog

Beamons världsrekord (Tokyo 1991) i första hand oförglömlig för att åskådaren kan föreställa sig hur det var för Carl Lewis att förlora trots att han själv hoppade längre än Beamon i tävlingen?

I denna *mänskliga dramatik* spelar frågan om vem som varit dopad och vem som inte varit det faktiskt en undanskymd roll. Bryr sig någon *egentligen* ens om frågan när det gäller Muhammed Ali? (Var det förresten inte åtminstone *litet imponerande* av epo-misstänkta Olga Jegorova att vinna 5000 meters loppet i Edmonton-VM, det massiva motståndet till trots?).

Att idrottsprestationens psykologiska dimensioner så lätt förbises i diskussionen om dopning och elitidrottens framtid är i och för sig lätt att förstå. Det är en uppenbar följd av att man utgår ifrån att frisläppandet av dopningen helt och hållet skulle förstöra toppidrotten såsom vi känner den, samtidigt som de preparat som figurerat bland de aktiva så gott som uteslutande varit ämnen vars avsikt är att förbättra den fysiologiska sidan av prestationen (jo, det finns undantag, betablockerare uppges ha använts av skyttar i syfte att kontrollera psykologiskt betingade reaktioner som hjärtklappning och darrande händer). Den mer nyanserade diskussion jag fört i detta avsnitt visar dock att toppidrottens attraktion inte står och faller med huruvida man tillåter medel som förbättrar den fysiska prestationsförmågan eller inte.

2. DOPNING, ELITIDROTT OCH ÖVRIG IDROTT

Enligt Jonas Larsson är det huvudsakliga argumentet mot att tillåta dopning inom elitidrotten att detta med stor sannolikhet skulle leda till att dopningen blev mer utbredd också bland idrottsutövare som inte tillhör elitidrottarna. Detta i sin tur skulle orsaka stora skador på samhället i form av en negativ effekt på de vanliga idrottarnas hälsa. ”Det finns inga vattentäta skott mellan elit- och motionsidrott”, skriver Larsson (s. 26).

För att kunna bedöma Larssons argument tror jag att vi först måste notera att idrott utanför elitidrotten utgör en heterogen sfär. Således uppträder idrott som en del av småpojknas lek, som idrott i olika ungdomsklasser, som vuxnas tävlingsidrott på ”gårdsgårdsnivå”, som veteranidrott och som ren motionsidrott (i tävlingsform eller bara ”lunk i skogen”). Det förefaller uppenbart att elitidrotten inte står i en identisk relation till var och en av dessa underkategorier av idrottsvärlden, vilket måste beaktas då vi diskuterar ”överspillningseffekterna” av att släppa dopningen fri inom elitidrotten. Särskilt det stöd Larsson själv ger för sin tes – att elitidrottaren utgör en *idol* andra tar efter – förefaller inte lika relevant i vart och ett av fallen.

Jag tänkte i det följande koncentrera mig på de idrottskategorier jag själv varit delaktig i, dvs. småpojksleken, ungdomsidrotten och motionsidrotten. Gränserna mellan kategorierna är förstås en aning flytande. Ungdomsklasserna överlappar i de lägsta ”knappe”-kategorierna med de sista lekåldrarna och motionen är naturligtvis inte relevant endast inom den egentliga motionsidrotten. Det finns dock ingen större svårighet i att identifiera de principiella skillnaderna mellan dessa delområden av idrotten. Idrotten är en del av leken så länge som den inte karakteriseras av någon egentlig målinriktning som pekar bortom den omedelbara aktiviteten, dvs. småpojksleken samlas inte *primärt* vid fotbollsplanen eller längdhoppsgropen för att bli bättre som fotbollsspelare eller längdhoppare utan för att de tycker att själva sysselsättningen är *så rolig*. Det handlar alltså inte egentligen om att *träna* (känns det en dag tråkigt att spela fotboll gör man helt enkelt någonting annat). Samtidigt ser man även fortfarande inslag av det för leken så karakteristiska ”*rollspelet*”, dvs. man kan sammansmälta sin egen prestation med leken att *vara* en Ronaldo eller en Ivan Pedrosa. Ungdomsidrotten åter (som vi känner den idag) sker inom ramen för klubbar där man har egna, närliggande mål i form av återkommande turneringar och mästerskap – men även ett mer eller mindre uttalat mål att ”nä toppen” som hägrar i fjärran.

Motionsidrottens karaktär är kanske inte lika tydlig som de två andra kategoriernas. Den liknar såtillvida ungdomsidrotten att den kan vara förenad med specifika idrottsliga målsättningar, som att delta i Vasaloppet, men det finns dock ingen motsvarighet till föreställningen om att idrottsaktiviteten skulle ingå i en egentlig *karriär*. Med pojksleken förenar sig motionsidrotten genom att det oftast finns ett betydande inslag av en glädje över rörelsen i sig (man fortsätter knappast spela badminton med grabbarna om man inte tycker att det är *roligt*). Däremot är lekens rollspel inte längre aktuellt. Som det för motionen karaktäristiska draget kan man kanske lyfta fram förekomsten av en målsättning som inte är uttalat närvarande inom de andra kategorierna, dvs. att motionen är någonting man även engagerar sig i för att *orka* med det övriga man gör. Det är således ett viktigt inslag i motionslivet att man upplever att man generellt *mår bra* av motionen och att den *inte* upplevs som det enda, huvudsakliga innehållet i livet (det är denna insikt det handlar om när man upptäcker att en motionsform ”tar för mycket tid” eller ”gör en för trött”).

Vad kan man nu på basen av dessa distinktioner säga om följderna av att tillåta dopning inom elitidrotten? Jag börjar med den sista kategorin.

Toppidrotten står såvitt jag kan bedöma i en dubbel relation till motionsidrotten, dels genom att fungera som en inspirationskälla för

motionären, dels genom att utgöra en drivkraft bakom den idrottsrelaterade produktutvecklingen och medicinen. Således var det t.ex. inget sammanträffande att intresset för joggning som motionsform sköt fart i Finland under 70-talet då landet kunde uppvisa så betydande framgångar på löparbanorna (Väätäinen, Virén och Vainio). Då skidsporten revolutionerades genom att glasfiberskidorna fick ersätta de gamla, hederliga träskidorna, följde man lydigt efter även på motionsfronten. Motionärer som brutit akillessenan i en tennismatch torde även profitera på en kirurgisk skicklighet som i första hand utvecklats för att handskas med för elitidrottaren typiska skador.

Som vi redan sett, förefaller det rimligt att tro att själva intresset för elitidrotten inte kommer att försvinna fastän dopningen släpps fri. Där emot är det kanske inte helt omöjligt att intresset för att själv pröva på den ifrågavarande grenen i någon mån minskar. Detta måste dock i såfall bero på att man övertygas om att grenen ifråga inte egentligen *kan* bedrivas ordentligt utan dopning, inte på att man jämför sin egen prestation med ”omöjliga resultat”. Egentligen har jag svårt att komma på någon annan sådan gren än möjligen fullskalig triathlon, även här kan man dock skräddarsy en mindre omfattande variant för motionärer (åttondelstriathlon vore kanske lämpligt). Det är dock viktigt att notera att den vuxna motionärens intresse inte i första hand hänger på en vilja att ta efter en förebild, utan på hur väl grenen passar honom eller henne.

Den andra aspekten av förhållandet mellan toppidrott och motionsidrott är däremot intressant. Vill inte den motionär som kan glädjas över glasfiberskidans överlägsna egenskaper i spåret även pröva på något av de preparat elitidrottsmannen injicerar? Detta kan nog inte helt uteslutas, men det viktigaste är kanske här att komma ihåg den nyss påpekade kärnan hos motionsidrotten, som alltså mycket cirkulerar kring frågor som rör *välbefinnande* och *hälsa*. Motionären kan visserligen vara intresserad av att *underlätta* sin prestation genom att använda bekvämare skor eller en lättare racket, men detta avviker inte i princip så mycket från motivationen att skaffa sig en bekvämare säng eller en ergonomiskt riktigare skrivbordsstol. Steget härifrån till att plötsligt försöka *maximera* motionsprestationen genom att injicera droger känns nog mänskligt sett långt.

Det kan invändas att det bevisligen finns motionärer som går så helt upp i sitt sportande att han eller hon redan i nuläget förser sig med hormoner på utlandsresor. Frågan är i såfall om situationen i detta hänseende skulle bli så mycket allvarligare under ett friare dopningsklimat? Jag föreställer mig att ett öppnare förhållande till dopningen även kunde medföra en viss trygghet för dessa ”intensivmotionärer”, eftersom det

skulle vara lättare att finna information om biverkningar och lämplig dosering.

I själva verket är jag inte främmande för tanken att frisläppandet av dopningen inom toppidrotten tvärtemot vad Larsson tror kunde *befästa* gränserna mellan elitidrott och motionsidrott. Bilden av toppidrotten som strängt prestationsinriktad skulle förstärkas och motionsidrottarens motivation att jämföra sina egna resultat med toppidrottarens minska.

Vilken skulle då följden av tillåtandet av dopning inom elitidrotten då bli för idrottande barn och ungdom? Det är givetvis inom dessa kategorier Larssons oro för följderna av att elitidrottsmannen fungerar som en förebild kunde vara på sin plats. Här finns onekligen ett problem, men jag är inte säker på att Larsson lokaliserar det alldeles rätt.

Larsson presenterar dopningen som en slags ”dåligt exempel” idolen föregår med. Det synes dock svårt att tro att småpojkar vid längdhoppsgropen på egen hand skulle börja injicera dopningspreparat bara för att världens bästa längdhoppare gör så. Vetskapen om att idolen använder sig av (tillåtna) dopningspreparat förefaller inte alls jämförbar med åsynen av en stilig cigarett i hans eller hennes mungipa, snarare upplevs väl den som ett inslag i en för leken helt främmande vetenskaplig träningsmetod. Ur småpojksperspektivet är det faktiskt inte svårt att utpeka en uppenbar fördel med att dopningen släpps fri, nämligen att barnen besparas från chocken då idolen åker fast och plötsligt framstår som en ”simpler fuskare”. Dessutom kan den lagligt dopade idrottsmannen fortfarande fungera som en positiv förebild genom att demonstrera kamplust och envishet. (Eventuellt förskjuts bilden av idrottsmannen litet mer i riktning mot idoler vilka utför riskfyllda, men imponerande dåd, i likhet med astronauter alltså.)

Det största problemet med Larssons argument synes dock vara att han lägger huvudvikten vid frågan om vad idrottande barn och ungdom själva är beredda att göra för att vara som sina idoler. En väsentligare fråga förefaller att vara hur en inom toppskiktet tillåten dopning skulle inverka på den organiserade barn- och ungdomsidrottens *träningsmetoder*. Rör vi oss oundvikligen mot ett nytt DDR där dopningspreparaten utgör ett viktigt inslag redan på ett tidigt stadium?

Inte nödvändigtvis. Vi kan börja med att notera att det redan i dag med största säkerhet finns en utbredd (men ack så hemlighållen) föreställning om att det absoluta toppskiktet endast kan uppnås genom dopning, samtidigt som dopningsproblemet ändå inte förefaller att vara så akut inom ungdomsidrotten. Gärna vill man tro att anledningen är att man inser att ett alltid riskabelt dopningsprogram är helt förkastligt i de känsliga ungdomsåren, i synnerhet som argument som hänför sig till

individens autonomi inte känns övertygande då det rör sig om personer stadda i utveckling (huruvida sådana argument överhuvudtaget fungerar i dopningsdebatten skall jag strax återkomma till). Men det kan förstås lika gärna vara så att återhållsamheten i dagens läge beror på att det absoluta dopningsförbudet inneburit att smusslandet med ampullerna förbehållits en mycket snäv krets av absoluta toppar.

Precis som i anslutning till motionsidrotten är det dock viktigt att inse att diskussionen om hur frisläppandet av dopningen skulle inverka på den organiserade träningsverksamheten inom ungdomsidrotten inte kan föras utan att beakta hur vår syn på elitidrotten skulle påverkas. Den tillåtna dopningen innebär helt enkelt att elitidrotten slutgiltigt blir till en show som visserligen fortfarande besitter en tjusning på grund av sin mänskliga dramatik, men inte längre äger någon omedelbar koppling till föreställningar som att *deltagandet* är viktigare än vinsten eller att toppidrotten står för ett *sunt levnadssätt*.

Mer än om en egentlig transformation av toppidrotten handlar det om ett *förtydligande* av en bild vars konturer redan länge kunnat skymtas. Är steget till att tillåta dopning egentligen så långt inom ramen för en rörelse där man t.ex. länge accepterat det som "normalt" att människokroppen utsatts för en belastning som tvingar idrottaren att vart och vart annat år genomgå operativ "putsning av senorna" och som "hörande till saken" att idrottaren lägger sig i dropp både före och efter prestationen?

I själva verket tror jag – i motsats till idrottsidealister som Ernst Brunner (s. 7) – att tävlingsidrotten beträdde sin egen väg långt tidigare än 70-talet. Varför skulle man egentligen behöva skylla allt på kommersialiseringen, när den olympiska rörelsen trots att huvudsaken ju borde ha varit själva *deltagandet* ändå antog *citius, altius, fortius* som motto? Drar man inte öronen åt sig även då Brunner betonar vikten av att genom idrotten lära ungdomen att iakta *fair play* i vinst och förlust? Var det någonsin så sunt att mana ungdomar till att på nytt och på nytt mötas i – låt så vara *ädel* – tävlan?

En positiv följd av att elitidrottens drag mejslas tydligare kunde alltså även vara att kopplingen mellan idrottslig ungdomsaktivitet och elitidrott blir mindre självklar. Tappar alltså elitidrotten slutgiltigt sin aura av andlig och lekamlig sundhet blir det mycket svårare att upprätthålla föreställningen om ungdomsidrotten som en med statsunderstöd verkande *plant-skola* för eliten, där de flesta droppar av i en mördande konkurrens.

Finns det då en egen plats för en ungdomsidrott som inte fungerar på elitidrottens villkor? Jo, det tror jag. Det som framförallt händer är att sambandet mellan ungdomsidrott och motionsidrott blir mer framträdande än tidigare. En del av de framstående ungdomarna kommer

förvisso att fortsätta till elitkategorin, men förhållandet mellan ungdomsidrott och toppidrott behöver i och för sig inte vara intimare än sambandet mellan ungdomsteater och professionell teater.

3. ELITIDROTTARENS SÄKERHET

Låt mig rekapitulera. Naturlighetsargumentet fann jag bristfälligt åtminstone i den utsträckning det bygger på vikten av att elitidrottsmannens prestationer är fysiologiskt jämförbara med åskådarens. Jag har även på olika sätt argumenterat för att frisläppandet av dopningen inte nödvändigtvis ger upphov till att bruket sprider sig till idrottens övriga domäner. I min framställning tjänar dessa anmärkningar främst rollen av att avgränsa det problem med dopningen som jag uppfattar som det verkliga, dvs. frågan om de risker elitidrottsmannen utsätter sig för. Jag finner det enklast att diskutera denna fråga utifrån ytterligare försök att precisera elitidrottens roll och elitidrottarens egentliga status.

Att idrott är någonting man får tjäna pengar på har redan länge varit erkänt inom idrottssamfundet. Är det således vettigt att helt enkelt tänka på elitidrotten som en yrkeskategori bland andra?

Det kan synas uppenbart att elitidrottaren är en slags yrkesutövare eftersom han eller hon ju erhåller penningersättningar i form av stipendier och prispengar. Samtidigt är det mycket som skiljer elitidrottaren från den vanliga arbetstagaren, inte minst i fråga om sociala villkor. Ett yrke är i regel någonting man utbildar sig för och medför arbetsuppgifter man innehar under en större del av livet, tills man slutligen pensioneras från sitt värv. Elitidrottarens karriär skiljer sig dock ifrån en vanlig yrkeskarriär genom att den är så kort och genom att det knappast finns någon social trygghet att tala om. Skall man leva på sin idrott även efter idrottskarriären måste man alltså ha varit framgångsrik och ha förvaltat sitt kapital väl.

Men är dessa skillnader, eller någon annan förefintlig skillnad, tillräckliga för att frågan om elitidrottsmannens säkerhet inte skall vara jämförbar med de säkerhetsföreskrifter som är så karaktäristiska i det normala yrkeslivet? Om inte, måste vi inte bibehålla dopningsförbudet – eller åtminstone sträva till att begränsa dopningens omfattning?

Idrottsfilosofen Claudio M. Tamburrini menar i sin bok *The "Hand of God"?* (s. 39 f., frågan diskuteras även i Tamburrini 1998) att jämförelsen mellan till arbetsuppgifter anslutna säkerhetsföreskrifter och elitidrottens dopningsrestriktioner är missvisande. Utgående från John Stuart Mills klassiska *anti-paternalistiska princip* enligt vilken samhället inte äger rätt att begränsa individens valfrihet så länge han eller hon

med sin verksamhet inte skadar någon annan hävdar Tamburrini att säkerhetsföreskrifter inom arbetslivet lätt kan motiveras, men däremot inte ett dopningsförbud. Den avgörande skillnaden skulle vara att avsikten med säkerhetsföreskrifterna inte är att skydda individen från sina egna val utan att hindra *arbetsgivaren* från att utsätta sina anställda för risker.

Tamburrinis argument känns dock tveksamt. Är skillnaden mellan elitidrottsmannen och den vanliga arbetstagaren faktiskt så stor som han vill låta påskina? Står inte elitidrottaren av idag i ett antal olika sociala förbindelser som uppvisar stora likheter med ett arbetsgivar/arbetstagarförhållande? Borde inte restriktioner på dopning i så fall bibehållas för att möjligheten till påtryckning från stipendieutdelare och sponsorer skall undvikas?

Därutöver finns det ett säreget band mellan idrottsmannen och hans publik som ytterligare komplicerar föreställningen om användningen av dopning som ett autonomt val. Som ett berättigande av individens självdestruktiva handlingar fungerar Mills princip bäst i den tämligen idealiserade situationen där en välinformerad person utan desto större sociala band (släkt, vänner) fri från påtryckningar i all stillhet väljer att t.ex. bestiga en svåråtkomlig bergstopp. Detta är dock mycket långt från en situation där det finns kameror och en jublande, levande publik på plats vid bergets fot för att bevittna (och heja på) prestationen. I denna situation, som närmar sig elitidrottarens villkor, förefaller tanken om ett *opåverkat* val av dopning inte längre att vara på sin plats. Följaktligen är det inte lätt att försvara tillåtandet av dopning med ett Millskt argument.

4. DOPNING UNDER LÄKARÖVERSIKT – UTVÄG ELLER BLUFF?

Det förefaller alltså svårt att se varför frågan om elitidrottarens säkerhet inte skulle vara relevant då man diskuterar dopningsfrågan. Att dopningsförespråkarna inte är helt blinda för denna aspekt illustreras av att rekommendationerna att släppa dopningen fri ofta får ett tillägg: ”men under läkarkontroll”. Frågan min artikel mynnar ut i är huruvida detta förslag är hållbart eller inte?

Vid första anblicken finns det mycket som är lovvärt i förslaget. Det nuvarande uppenbarligen så utbredda smusslandet med sprutorna och kanylerna är inte endast förnedrande för de aktiva (man vill knappast tänka på hur det gick till då tyskorna Krabbe, Breuer och Möller kom att avge samma urinprov i en kontroll 1992) utan innebär även risker man kan slippa om dopningen släpps fri. Som exempel kan nämnas

användningen av preparat vars uppgift är att dölja användningen av andra preparat. Den kanske viktigaste omständigheten är dock att dopningsförbudet leder till att de medicinska aspekterna av att bruka dopning inte klarläggs ordentligt i en offentlig, medicinsk diskussion. Hur många forskningsprojekt pågår för tillfället där uppgiften är att fastställa säkerhetsgränser för bruket av anabola steroider, erythropoietin eller tillväxthormon? Under vilka former kan idrottsläkarna i dag överhuvudtaget dela med sig av sina negativa erfarenheter av ett preparat? (Efter dopningsskandalen i Lahtis våren 2001 cirkulerade ett rykte om att en icke namngiven finländsk toppskidare ett antal år tidigare till följd av dopning drabbats av hjärtstillestånd under ett träningspass. Huruvida detta är sant eller inte kan jag inte uttala mig om, men det är i alla händelser uppenbart att vi inte i nuläget kan förvänta oss en utredning om fallet i en medicinsk tidskrift. Hur sprids alltså *lärdomen* i ett sådant fall?)

Dopningsfrågan har ändå ingen enkel lösning. Vad avses egentligen med tillägget "under läkarkontroll"? Avses härmed att man inom idrottsmedicinen skulle fastställa något slags säkerhetsgränser för användningen av dopning? Men innebär detta inte i såfall att vi i praktiken har ett nytt förbud som de aktiva och deras tränare strävar till att kringgå, genom att använda större doser än de tillåtna och preparat som de medicinska experterna inte ännu hunnit utvärdera? Hur övervakar man att rekommendationerna inte överskrids? Genom test? Men kunde man då inte lika gärna fortsätta med ett totalförbud?

Förslaget att tillåta dopning under läkarkontroll synes ytterst vila på föreställningen att saken på något sätt "tar hand om sig själv" så fort man gör dopningen till en (öppen) medicinsk angelägenhet. Men kan man sätta en så stor tillit till den medicinska kunskapens makt inom idrottsvärlden, eller till läkaretiken överhuvudtaget?

LITTERATUR

- Brunner, Ernst. 1995. "Idealitet och elit", i *Är idrotten fri?* Norstedts.
 Hagerfors, Lennart. 1995. "Freak Show eller fri idrott?", i *Är idrotten fri?* Norstedts.
 Larsson, Jonas. 2000. "Doping och idrottens natur", *Filosofisk tidskrift* 1/00.
 Lindfelt, Mikael. 1999. *Idrott och moral*. Nya Doxa.
 Tamburrini, Claudio M. 1998. "Elitidrott, den dopade fascisten och marknaden", *Filosofisk tidskrift* 3/98.
 Tamburrini, Claudio M. 2000. *The "Hand of God"?* Acta Universitatis Gothoburgensis, vol. 11.